

РЕЦЕНЗИЯ

Докторска дисертация на тема: Когнитивни нарушения и личностни промени при болни със синдром на обструктивна сънна апнея

Докторант: Мартин Събчов Николов

Научен ръководител: проф. Ваня Матанова, дпсн

Научен консултант: проф. д-р Огнян Георгиев, дм

Докторант: доц. Павлина Петкова Дамянова, дм

Докторската дисертация на Николов е в специфична област на взаимовръзка между неврология, психиатрия и клиничната психология. Докторантът има много сериозен опит на клиничен психолог в специализирана медицинска практика за диагностика и лечение на сънна апнея, където извършва психодиагностични оценки, обсъждани в мултидисциплинарния медицински екип и психологичното консултиране в лечебния процес. Това дава гаранция за формиранни умения, необходими за научното изследване.

Дисертацията е разгърната в девет основни и три допълнителни глави, на 264 страници, много графики и диаграми, цитирани са 338 литературни източника, от които 60 на кирилица, по големият процент от тях е в последните десет години.

Литературният обзор е изключително богат и систематизиран в седем основни области на физиологични въпроси и нарушение на съня, синдром на обструктивна апнея, когнитивни, афективни и личностни промени при тази форма на сънна апнея. Тук докторантът показва формиранни задълбочени познания на медицински и психични аспекти на съня, нарушения при сънна апнея и съвременните психодиагностични оценки. Тук са представени много детайли на специфични соматични, физиологични и психични нарушения, които са свързани с патогенезата и развитието на СОСА. Много са богати и съвременни данните от психодиагностиката на синдрома, мозъчната локализация на изразените нарушения и специфичните неврокогнитивни взаимовръзки в болестния соматичен процес. Този обзор е важно да бъде публикуван като студия, която ще бъде полезна за специализантите по клинична психология и медицина.

В обобщението на обзора Николов полага своята цел, задачи и хипотези на научното изследвания. Проведено е специализирано психодиагностично изследване при 276 лица, с ясно определени критерии за включване и изключване в изследването, разпределени в група на болни със СОСА и здрави. Изброени са и задължителните медицински изследвания, проведени при всеки болен за поставяне на диагнозата и психологичната тестова батерия, включваща Скала за сънливост на Epworth, EQ-5D (стандартизиран инструмент за оценка на общо здравословно състояние), „Заучаване на 10 думи“, Кратка невропсихологична скала (която разграничава лицата с когнитивни нарушения от здравите лица), Тест за последователно свързване, Кратка самооценъчна скала за депресия на Бек, Невротично-

депресивен тест, SCL-90-R (самооценъчен въпросник за оценка на симптоми, създаден да отразява моделите на психологическа симптоматика у изследвания). Всички методики са описани подробно, с изискванията на изследването, нормативните параметри и спецификата им.

В глава пета на дисертацията са представени резултатите от проведеното изследване, онагледени с великолепни графики и таблици, облекчаващи възприемането на основните взаимовръзки. На втори план са представени данните от статистическите анализи и първичните интерпретации върху тях, където ясно се виждат соматичните и психични параметри при СОСА и здраве, както и базовите взаимовръзки между тях. Тук много ясно се открояват придобитите от Николов умения за клинично-психологично мислене и интерпретации в областта на СОСА, което е сериозно професионално постижение! Във втората подчаст част на тази глава са представени подробно данните от психологичното изследване, което очертава общата картина на когнитивно състояние при СОСА и здраве. Следва задълбочаване в сравнителен план на данните за памет, внимание, психомоторна скорост и екзекутивни способности; афективно състояние измерено в тревожно-депресивния регистър, личностни параметри на самооценката и социалното функциониране. Изведени са и специфични аспекти на задълбочените процеси на соматизация с разстройства на процесите на съня под влияние на подтиснатост, тревожност, obsесивна-компулсивност, враждебност, параноидни тенденции, свръхчувствителност при общуване, понижена самооценка, преекспониране на болковото преживяване, проблеми в общуването. Всички тези данни поотделно са съпоставени с физиологичните нарушения на съня, като са определени качествена степен на изразеност през статистическите анализи. Тези анализи са онагледени с графики, които представят значимите различия и взаимовръзки. В тази част ясно изпъква психосоматичната циркулярна взаимовръзка на биологичните и психични компоненти на СОСА, подкрепена с ясни данни от конкретните изследвания и статистическите анализи.

В глава шест Николов систематизира обсъждане, в което съотнася анализите и интерпретациите към своите хипотези. Тук той обвързва задълбочаващите се соматични нарушения при СОСА с когнитивните задръжки и нарушения, както и екзекутивните процеси при тези пациенти. Анализите са направени по отделните тестови методики и в обобщен план на изследване. Те са коментирани спрямо възрастта, образованието на пациентите и степента на нарушение на съня. На втори план са обобщени анализите за афективните нарушения спрямо соматичните и когнитивни нарушения. Задълбочаващата се депресия разстройва и когнитивните процеси при болните, но това е сериозно обвързано и с изразените дихателни затруднения и съпътстващи соматични показатели. Докторантът прави разделяне на групата болни в две подгрупи спрямо лечение с неинвазивна вентилация и без лечение и отново съпоставя тестовите резултати по всички параметри. Тук анализите на докторанта са многопластови, с коректност към данните от психодиагностичното лечение, с базиране на статистическите анализи и психологичните интерпретации, които кореспондират на динамиката на болестния процес. С много доказателства от тестовите данни докторантът анализира по-изразена степен на депресивността при болните с по-тежка степен на СОСА, проявена с ексцесивна дневна сънливост и нарушения на дишането по

време на сън. От друга страна, той обвързва при тези болни по-ниската самооценка за здравословното състояние с тази по-изразена депресивна симптоматика и засилващи се когнитивни нарушения. Той отчита, че прилагането на лечение с неинвазивна вентилация не повлиява тези нарушения, което е сериозен извод за медицинската практика. В обобщените многопластови анализи, Николов извежда значими за медицинската практика взаимовръзки: нарушеното общо когнитивно функциониране, психомоторна скорост и екзекутивни процеси водят до сериозно разстройство на качеството на живот. При това разстройство доминират: невротична симптоматика с изразена тревожност и депресивност, включително соматизация, проявена с преживяване на болка и физически дискомфорт, проблеми в общуването. При част от пациентите са проявяват тенденции на враждебност, мнителност, параноидност, елементи на психотизъм и фобийна тревожност.

На трети план са обобщени анализите за социално функциониране, отново спрямо конкретните базови соматични параметри на СОСА.

В следващата част на дисертацията Николов прави сериозна дискусия на своите анализи, в която градира първоранговите рискови фактори от соматичен психичен ред, спрямо статистическите анализи и логиката на психосоматичните взаимовръзки и процеси при болест и здраве. Соматичните фактори са основно представени в: нарушения на храненето и теглото, нарушение на архитектурата и фрагментацията на съня, намален кислороден поток към мозъка, ексцесивна дневна сънливост, соматично неразположение и болки. Тези нарушения на мозъка водят до сериозни разстройства на когнитивните, екзекутивни, афективни процеси и социално функциониране на пациента. Всички свои анализи той отново съпоставя с обобщените анализи на наши и чужди изследователи, като отчита сходствата и различията, които умело интерпретира спрямо спецификата на болестния процес в групата болни, проявен в нарушена архитектура на съня, кислородна наситеност на мозъка и диагностичната чувствителност на методиките. В заключение на дискусията докторантът изгражда кратък практически алгоритъм за изследване на невропсихологичното състояние на болните със СОСА. В този алгоритъм той включва тестове доказали своята висока чувствителност към нарушенията на когнитивните процеси, екзекутивни способности и личностови промени. Този алгоритъм може да бъде използван в обичайната клинична практика и да подпомага комплексната диагностиката на нарушения при заболяването, да подпомага изграждането на индивидуален план за лечение и да отчита настъпилата позитивна промяна.

Тези две части на дисертацията, обобщение и дискусия, представят постигнатите сериозни умения от Николов да извежда научно клинично-психологични, многопластови интерпретации, базирани на тестови данни и статистически анализи, да изгражда научен тип дискусия между своите интерпретации и тези на други автори. Всичко това заслужава висока професионална оценка и адмирации! Не по-малко адмирации заслужава и екипът от клиничен психолог и лекар, в позицията на научен ръководител проф. д.пс.н. Ваня Матанова и научен консултант проф. д-р Огнян Георгиев, дм, които са постигнали успешен синхрон и са осигурили възможността Николов да направи сложните интерпретации на психосоматичните взаимовръзки при СОСА!

Към дисертационната разработка на Николов нямам сериозни критични бележки. Работата покрива високите критерии за научно изследване, прецизен статистически анализ на данните, психологични интерпретации, изведени от личния клиничен опит при работа в мултидисциплинарен медицински екип за лечение на СОСА, обобщения и научна дискусия с позициите на други автори. Направените технически предложения за промяна в предварителната рецензия са изпълнени. Остава препоръката към бъдещата му дейност да изготви и публикува практическо ръководство за клинично-психологично и невро-психологично изследване при СОСА, с цялата палитра на практически препоръки за организация на изследването и специфика в интерпретациите.

Като рецензент предлагам от позициите на личната си и професионална убеденост членовете на Научното Жури да присъдят на **МАРТИН НИКОЛОВ образователната и научна степен „Доктор“.**

18. 09.2019 г.

Рецензент:

гр. София

доц. П. Петкова